

I KONGRES HISTORYKÓW KONSPIRACJI NIEPODLEGŁOŚCIOWEJ

**„25 LAT NIEZALEŻNYCH BADAŃ
NAUKOWYCH NAD KONSPIRACJĄ
NIEPODLEGŁOŚCIOWĄ 1939-1945.
LUDZIE, INSTYTUCJE I WYDARZENIA”**

**Honorowy Patronat
Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej**

**Toruń, 12–13 listopada 2015 r.
Collegium Humanisticum UMK
ul. Bojarskiego 1**

KONGRES HISTORYKÓW KONSPIRACJI NIEPODLEGŁOŚCIOWEJ

„25 lat niezależnych badań nad konspiracją niepodległościową 1939–1945. Ludzie, instytucje i wydarzenia”

Toruń, 12–13 XI 2015 r.

PROGRAM

12.11.2015 (czwartek)

8.45 Złożenie kwiatów na grobie gen. Elżbiety Zawackiej (cmentarz Św. Jerzego, ul. Gałczyńskiego)

Przejazd autokarem spod cmentarza Św. Jerzego (ul. Gałczyńskiego) do Collegium Humanisticum UMK (ul. Bojarskiego 1)

Aula w Collegium Humanisticum Uniwersytetu Mikołaja Kopernika (AB 1.22)

9.15 Koncert pieśni patriotycznych (Chór Zespołu Szkół Muzycznych im. Karola Szymanowskiego w Toruniu)

9.30 Otwarcie sesji (Jan Wyrowiński)

Przemówienia Gości

9.50–10.50 Referaty i komunikaty (prowadzenie: dr Katarzyna Minczykowska)

• *Dorota Zawacka-Wakarecy (Fundacja Generał Elżbiety Zawackiej)*

– 25 lat działalności toruńskiej Fundacji Generał Elżbiety Zawackiej

• *Maciej Żuczkowski (Instytut Pamięci Narodowej, Warszawa)* – Dorobek Instytutu Pamięci Narodowej w badaniach nad konspiracją niepodległościową 1939–1945

10.50–11.00 Przerwa kawowa (I p., hol przy auli)

11.00–12.20 Referaty i komunikaty (prowadzenie: dr Katarzyna Minczykowska)

• *Marcin Owsiniński (Muzeum Stutthof w Sztutowie)*

– Książki, relacja, archiwa i co z tego wynika? Wykorzystanie biografii świadków historii i członków konspiracji w działalności edukacyjnej na przykładzie Muzeum Stutthof w Sztutowie

• *Joanna Mrowiec (Muzeum Armii Krajowej im. gen. E. Fieldorfa „Nila”, Kraków)*

– Działalność Muzeum Armii Krajowej im. gen. E. Fieldorfa „Nila”

• *Tymoteusz Pruchnik (Muzeum Powstania Warszawskiego)*

– Muzeum Powstania Warszawskiego – patriotyzm, męstwo, honor, wolność, wierność, prawda, przyjaźń...

12.20–12.30 Przerwa kawowa

Sala Rady Wydziału Nauk Historycznych im. Profesora Karola Górskiego (C 0.39)

12.30–14.00 Referaty i komunikaty (prowadzenie: prof. dr hab. Jarosław Kłaczek)

• *dr hab. Waldemar Grabowski (IPN, Warszawa)* – Polskie Państwo Podziemne: stan wiedzy – kierunki potrzebnych badań

• *dr Joanna Kozłowska (Uniwersytet Warszawski)*

– Okręg Wileński Armii Krajowej w 1943 r. na podstawie raportów polskiego podziemia

• *dr Janusz Marszałec (Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku)*

– Partyzantka w Polsce 1939–1945. Przegląd stanu wiedzy i perspektywy badawcze

14.00–14.45 Obiad

14.45–15.45 Referaty i komunikaty (prowadzenie: prof. dr hab. Jarosław Kłaczek)

• *dr Ewa Rzczkowska (Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II)*

– „Nie tylko Szare Szeregi”. Harcerstwo polskie w okresie II wojny światowej

• *dr Dominika Pasich (Kraków)* – Działalność I konspiracji na terenie powiatu olkuskiego w latach 1939–1945

15.45–16.00 Przerwa kawowa (I p., foyer przy auli)

16.00–17.00 Referaty i komunikaty (prowadzenie: dr Janusz Marszałec)

• *prof. dr hab. Bogdan Chrzanowski (Uniwersytet Gdański/Muzeum Stutthof, Oddz. Sopot)*

– Co gestapo wiedziało o Polsce Podziemnej? Nieznany dokument niemiecki. Protokół z przesłuchania Czesława Kublickiego – członka Organizacji Polski Obóz Narodowo-Syndykalistyczny (Polska Organizacja Narodowo-Syndykalistyczna)

• *prof. dr hab. Andrzej Gąsiorowski (UG/Muzeum Stutthof, Oddz. Sopot)* – Polska Armia Ludowa.

Geneza i specyfika organizacji

17.00 Dyskusja i podsumowanie pierwszego dnia obrad

Po zakończonych obradach zapraszamy gości sesji, współpracowników i przyjaciół Fundacji Generał Elżbiety Zawackiej na spotkanie w siedzibie Fundacji (ul. Podmurna 93). Organizatorzy zapewniają przejazd autokarem z ul. Bojarskiego na ul. Podmurną.

13.11.2015 (piątek)

9.00 Zwiedzanie z przewodnikiem Starego Miasta Torunia

Przejazd autokarem ze Starego Miasta (zatonczka przy ul. Bulwar Filadelfijski koło wjazdu na ul. Wola Zamkowa) do Collegium Humanisticum (ul. Bojarskiego 1)

Collegium Humanisticum, Sala Rady Wydziału Nauk Historycznych im. Profesora Karola Górskiego (C 0.39)

11.00–12.30 Referaty (prowadzenie: prof. dr hab. Waldemar Rozyński)

• *s. Wiesława Chwedoruk (Zgromadzenie Sióstr Niepokalanego Poczęcia, Szymanów)*

– Zaangażowanie Zgromadzenia Sióstr Niepokalanego Poczęcia NMP w działalność konspiracyjną w latach 1939–1945

• *o. dr Maciej Sadowski (Uniwersytet Papieski Jana Pawła II, Kraków)* – Udział redemptorystów polskich w ruchu oporu i tajnym nauczaniu w latach II wojny światowej

• *dr Zbigniew Girzyński (UMK Toruń)* – Zaangażowanie duchowieństwa katolickiego w konspirację niepodległościową na Pomorzu w latach 1939–1945

12.30–12.45 Przerwa kawowa (parter, hol przy Sali Rady Wydziału)

12.45–14.05 Referaty i komunikaty (prowadzenie: dr hab. Sylwia Grochowina)

• *Wirginia Węglińska (Muzeum Stutthof w Sztutowie)*

– Historia 40 łączniczek i sanitariuszek osadzonych 29 września 1944 r. w KL Stutthof

• *prof. dr hab. Andrzej Kola (UMK), dr Dominika Siemińska (FGEZ)*

– Badania archeologiczne i prace poszukiwawcze grobów pomordowanych żołnierzy AK na Litwie

• *dr Alicja Paczoska-Hauke (IPN, Bydgoszcz)*

– Żołnierze podziemia niepodległościowego pochowani na „Bydgoskiej łączce“

14.05–14.10 Przerwa

14.10–15.50 Referaty i komunikaty (prowadzenie: prof. dr hab. Mirosław Golon)

• *dr Ksawery Jasiak (IPN, Opole)* – Konterfekt ze skazą

– ppor. AK Bronisław Skura-Skoczyński ps. Robotnik, Trojan, Ignac (1909–1962)

• *dr Marek Szymaniak (IPN, Bydgoszcz)* – Józef Gruss „Stanisław“, „Józef“ (1897–1969).

Szef wywiadu Pomorskiego Okręgu ZWZ–AK. Sylwetka konspiratora i jego dramatyczne losy po II wojnie światowej

• *prof. dr hab. Włodzimierz Jastrzębski (Wyższa Szkoła Gospodarki, Bydgoszcz)*

– Waldemar Szwiec (1915–1943) z Torunia – portret cichociemnego

• *dr Krzysztof Osiński (IPN, Bydgoszcz)* – Leszek Biały „Jakub“, „Radius“ (1919–1945). Sylwetka pomorskiego konspiratora

15.50 Dyskusja i podsumowanie obrad

Obiad

*Czas wygłoszenia referatu – 30 min., komunikatu – 20 min., głosu w dyskusji 5 min.

WARSZTATY HISTORYCZNE DLA DZIECI I MŁODZIEŻY

12.11.2015 (czwartek)

Collegium Humanisticum UMK

12.40–14.10 Warsztaty (dla uczniów wszystkich typów szkół)

• *Anna Rojewska (FGEZ)* – Jak rozpoczęła się II wojna światowa? (sala AB 3.15)

• *Katarzyna Mazur (Muzeum AK, Kraków)* – W szeregach Armii Krajowej (sala AB 2.11)

15.00–16.30 Warsztaty

• *dr Katarzyna Maniewska, dr Kamila Churska-Wołoszczak (IPN, Bydgoszcz)*

– Konspiracja pomorska ZWZ-AK (1940–1944) (dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych, sala AB 3.10)

• *Joanna Raftopulos, Artur Wodzyński (Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku)* – „Partyzancka Dola“. Życie codzienne partyzantów polskich w czasie II wojny światowej (dla uczniów szkół podstawowych, sala AB 2.11)

13.11.2015 (piątek)

Collegium Humanisticum UMK

11.00–12.30 Warsztaty (dla uczniów wszystkich typów szkół)

• *Anna Rojewska (FGEZ)* – Polki w podziemnej armii. Kim były, co robiły i jaki los je spotkał? (sala C 1.45)

• *Agnieszka Łuczywek (FGEZ)* – Mali żołnierze. Rola dzieci w konspiracji niepodległościowej w czasie II wojny światowej (sala C 0.37)

12.45–14.15 Warsztaty (dla uczniów wszystkich typów szkół)

• *Agnieszka Łuczywek (FGEZ)* – Mali żołnierze. Rola dzieci w konspiracji niepodległościowej w czasie II wojny światowej (sala C 0.37)

• *Elżbieta Skerska (FGEZ)* – Zostań kryptologiem Armii Krajowej na Pomorzu (sala C 1.45)

Udział w warsztatach jest bezpłatny.

Bogdan Chrzanowski – prof. dr hab. n. społecznych pracownik naukowy Muzeum Stutthof Oddz. w Sopocie i Uniwersytetu Gdańskiego, członek Rady Fundacji Generał Elżbiety Zawackiej

Co gestapo wiedziało o Polsce Podziemnej? Nieznany dokument niemiecki. Protokół z przesłuchania Czesława Kublickiego, członka Organizacji Polski Obóz Narodowo-Syndykalistyczny (Polska Organizacja Narodowo-Syndykalistyczna)

Fragmenty przesłuchania inż. Sławomira Czesława Kublickiego, członka Organizacji Polski Obóz Narodowo-Syndykalistyczny (Polskiej Organizacji Narodowo-Syndykalistycznej). Przesłuchanie to odbyło się w Warszawie 8 IV 1942 r. Przesłuchiwany posiadał bardzo rozległą wiedzę o Polsce Podziemnej i Polskim Państwie Podziemnym. Wymienia nazwiska m.in. Delegata Rządu Cyryla Ratajskiego, Komendanta Głównego ZWZ-AK gen. Stefana Roweckiego, gen. Tokarzewskiego (bez podawania imienia) i wielu innych. Naświetlił działalność organizacji „Miecz i Pług” oraz Związku Jaszczurczego, Konfederacji Zbrojnej, Polskiej Organizacji Zbrojnej, Polskiego Związku Wolności, Związku Oficerów Rezerwy, Związku Harcerstwa Polskiego i innych, wymieniając przy tym działaczy konspiracyjnych. Mówił też o zupełnie dotąd nieznanym fakcie działalności Związku Odwetu w Gdyni, konkretnie w Rumii-Zagórze, i o akcjach sabotażowych. Skąd miał tak szerokie rozeznanie? Jest to niepublikowany dotychczas dokument, warto więc się zapoznać z nim bliżej, chociaż – jak stwierdzono wyżej – są to najistotniejsze (według autora) fragmenty.

Wiesława Chwedoruk (s. Wawrzyna) – Przełożona Generalna Zgromadzenia Sióstr Niepokalanego Poczęcia NMP, historyk, wieloletnia nauczycielka i dyrektorka liceum i gimnazjum sióstr niepokalanek w Szymanowie.

Zaangażowanie Zgromadzenia Sióstr Niepokalanego Poczęcia NMP w działalność konspiracyjną w latach 1939–1945

Zgromadzenie Sióstr Niepokalanego Poczęcia NMP w okresie II wojny światowej przeżyło szczególnie okres zaangażowania w szeroko rozumianą działalność konspiracyjną.

Wierne idei edukacji młodzieży i służbie Ojczyźnie kontynuowało pracę oświatową w warunkach okupacyjnych, obejmując wszystkie poziomy nauczania. Siostry czynnie włączyły się w akcję ratowania ludności żydowskiej, utrzymywały kontakty z podziemnymi organizacjami i odpowiadały na potrzeby polskiego społeczeństwa. Istotnym elementem była współpraca z wychowankami szkół niepokalanek. Utrzymywane przez lata bliskie więzi ze Zgromadzeniem owocowały piękną kartą zaangażowania w walce o wolną Polskę.

Andrzej Gąsiorowski – prof. dr hab. n. humanistycznych w zakresie historii, pracownik naukowy Muzeum Stutthof Oddz. w Sopocie i Uniwersytetu Gdańskiego, członek Rady Fundacji Generał Elżbiety Zawackiej

W referacie omówiona zostanie na wstępie baza źródłowa, przede wszystkim wynikające z niej dla badacza ograniczenia oraz przykłady dokonywanych po wojnie przez członków PAL różnych manipulacji (fałszowanie dokumentacji personalnej oraz przywłaszczania sobie dokonań innych organizacji). Przedstawione zostaną dość tajemnicze okoliczności powstania PAL utworzonej przede wszystkim na bazie Komendy Obrońców Polski oraz Milicji RPPS. Ukazane zostanie miejsce PAL w ramach Polski Podziemnej, przede wszystkim zależność od RPPS i PPS Lewicy oraz NKL i CKL oraz nieudane dążenia GK AK do scalenia PAL z AK i relacje z innymi ugrupowaniami podziemnymi. Szerzej omówiony zostanie wpływ komendanta głównego PAL oraz innych osób z dowództwa PAL na działalność tej organizacji a także rozpracowywanie PAL przez gestapo, kontrwywiad AK oraz GL-AL i NSZ. Przedstawione zostaną także najbardziej znane wydarzenia z działalności PAL, które spowodowały, że ta stosunkowo mała organizacja wojskowa zyskała specyficzny rozgłos bezpośrednio przed wybuchem Powstania Warszawskiego i w jego trakcie. Na zakończenie przedstawione zostaną powojenne represje wobec byłych członków PAL oraz próby politycznego ich wykorzystania przez władze bezpieczeństwa w środowisku i ruchu kombatanckim.

Zbigniew Girzyński – dr n. humanistycznych w zakresie historii, adiunkt na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu i w Kujawskiej Szkole Wyższej we Włocławku.

Zaangażowanie duchowieństwa katolickiego w konspirację niepodległościową na Pomorzu w latach 1939–1945

Kler katolicki stanowił na przestrzeni wieków jedną z najbardziej patriotycznych grup społeczeństwa polskiego. Taka postawa była widoczna zwłaszcza w sytuacjach najtrudniejszych takich jak okres zaborów czy okupacji. Księża diecezji chełmińskiej byli zaangażowani w walkę o niepodległość już od pierwszych chwil wojny ponieważ część z nich pełniła funkcję kapelanów w Wojsku Polskim. Bezpośrednio przed wojną posługę duszpasterską wśród żołnierzy pełniło 6 kapelanów WP i jeden w Junackich Hufcach Pracy na Kresach Wschodnich. W sumie podczas trwania drugiej wojny światowej w różnych formacjach Wojska Polskiego służyło 27 księży z diecezji chełmińskiej, a więc blisko 4% księży tej diecezji na dzień 31 VIII 1939 r. Podczas okupacji duchowieństwo chełmińskie angażowało się również w działalność konspiracyjną. Prezesem Rady Naczelnej Tajnej Organizacji Wojskowej „Gryf Pomorski” był ks. J. Wrycza. Ten ukrywający się przez całą okupację kapłan był nazywany „Kmicicem Borów Tucholskich”. W czasie okupacji współpracowało z TOW „Gryf Pomorski” w sumie co najmniej 13 duchownych. Ośmiu z nich aresztowanych 3 V 1943 przypięto swoją postawę pobyt w obozach koncentracyjnych. Z tych samych powodów w późniejszym czasie w więzieniach niemieckich zostało osadzonych jeszcze dwóch innych kapłanów diecezji chełmińskiej. Nawet w najbardziej ekstremalnych warunkach, jak pobyt w obozie koncentracyjnym, duchowni prowadzili w miarę możliwości działalność patriotyczną. Najlepszym tego przykładem jest ks. Witold Kiedrowski. Przejawem życia konspiracyjnego na ziemiach polskich było również tajne szkolnictwo, w którym kler chełmiński brał czynny udział.

Waldemar Grabowski – dr hab. n. humanistycznych w zakresie historii, pracownik naukowy Wydziału Badań Naukowych Biura Edukacji Publicznej IPN w Warszawie

Polskie Państwo Podziemne: stan wiedzy – kierunki potrzebnych badań

Referat przedstawia aktualny stan rozpoznania struktury Polskiego Państwa Podziemnego – wyrażający się za pomocą publikacji naukowych i popularnonaukowych. Te „badania podstawowe” służą bowiem, a przynajmniej powinny służyć, budowaniu możliwie pełnego obrazu podziemnego państwa.

Drugą kwestią poruszaną w referacie jest sprawa rozpoznania oraz opisanie żołnierzy i pracowników PPP. Bez znajomości tych osób – nie tylko z nazwiska, ale również pod względem wykształcenia, pochodzenia, dokonani zawodowych w okresie przedwojennym – nie możemy odpowiedzieć na wciąż frapujące pytanie, kto tworzył Państwo Podziemne. Istniejąca na ten temat literatura z jednej strony przynosi wiele interesujących informacji, z drugiej zaś (głównie z powodu niedostatecznej znajomości większości pracowników i żołnierzy PPP) ogranicza się do ścisłej kadry kierowniczej bądź też zawiera informacje z pewnego terenu (okręgu).

Ksawery Jasiak – dr n. humanistycznych w zakresie historii, regionalista, pracownik Oddziałowego Biura Edukacji Publicznej IPN Oddział we Wrocławiu/Delegatura w Opolu.

Konterfekt ze szką – ppor. AK Bronisław Skura-Skoczyński ps. „Robotnik”, „Trojan”, „Ignac” (1909–1962)

Referat przedstawia losy Bronisława Skury-Skoczyńskiego, ur. 29 VII 1909 r. w Łodzi, s. Wawrzyńca i Anny z d. Jabłczyńska, pochodzenia robotniczo-chołopskiego. W okresie międzywojennym sportowca, działacza politycznego i żołnierza 50 pp. Strzelców Kresowych w Kowlu i 3. batalionu w Sarnach, a po przejściu do rezerwy rusznikarza. Od 8 do 27 IX 1939 r. uczestniczył w walkach z Niemcami na przyczółku: Wola, Praga, Żoliborz i Bielany-Cyrtadela. W okresie okupacji niemieckiej był oficerem AK, szefem kompanii, p.o. dowódcy oddziału krypt. „Żubr”, „Żmija”, plutonu krypt. „Izabela”, „Nina”, dowódcą oddziału „Buk” 74 pp. 7 DP w Inspektoracie Częstochowskim AK; wykonawcą wielu udanych akcji dywersyjnych (m.in. uwolnienia 57 więźniów z więzienia w Ra-

domsku). Po wkroczeniu do Łodzi Armii Czerwonej w styczniu 1945 r. jako jeden z niewielu oficerów 74 pp. AK zawierzył nowej władzy komunistycznej i ujawnił się w Wojewódzkim Urzędzie Bezpieczeństwa Publicznego w Łodzi. Za obiecane profity i stanowisko podjął się zadania tzw. rozładowania lasu z oddziałów zbrojnych kierowanych przez byłego komendanta batalionu AK „Roślina”, „Manewr” kpt. Stanisława Sojczyńskiego ps. Warszyc. W dn. 6 VII 1945 r. „Robotnik” ujawnił podległą sobie kompanię dywersyjną, m.in. przekazał listę swoich ludzi oraz broń, którą ukrył w bunkrach leśnych WUBP w Łodzi, co spowodowało masowe aresztowania w środowisku byłych żołnierzy AK. Za czynny udział w dekonspiracji AKowców otrzymał stanowisko naczelnika Wydziału Szkoleniowego WUBP w Łodzi. Od 1949 r. był członkiem ZBOWiD-u w Łodzi. Za swe czyny bojowe został odznaczony, m.in.: Krzyżem Virtuti Militari kl. V, dwukrotnie Krzyżem Walecznych oraz Krzyżem Grunwaldu III klasy – nadanym przez komunistyczny Rząd PRL. Zmarł 20 IV 1962 r. w Łodzi, pochowany na cmentarzu na Dołach. W 1968 r. staraniem ZBOWiD-u na mogile „Robotnika” wmurowano pamiątkową płytę, a w Radomsku jedną z ulic nazwano jego nazwiskiem.

Włodzimierz Jastrzębski – prof. dr hab. n. humanistycznych w zakresie historii, pracownik naukowy Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy

Waldemar Szwiec (1915–1943) z Torunia – portret cichociemnego

Waldemar M. Szwiec urodził się w 1915 r. w Chicago. Jego ojciec Józef w latach 1917–1919 był żołnierzem armii gen. J.Hallera. Pod koniec 1920 r. rodzice razem z nieletnim synem przenieśli się do Torunia, gdzie senior domu prowadził interesy kupieckie.

Waldemar ukończył tutaj szkołę powszechną oraz w 1935 r. Gimnazjum im. M. Kopernika. W trakcie nauki należał do harcerstwa (tzw. Czarnej Trzynastki) oraz z powodzeniem uprawiał sport pływacki. W barwach Klubu Towarzystwa Gimnastycznego Sokół zdobył kilkakrotnie mistrzostwo Pomorza na różnych dystansach. W 1936 r. ukończył jednoroczną służbę wojskową w Szkole Broni Przeciwlotniczej w Warszawie. W latach 1936–1939 studiował prawo na Uniwersytecie Warszawskim. W kampanii wrześniowej 1939 r. wziął udział w ramach Grupy Operacyjnej Wschód, przechodząc szlak bojowy od Grudziądza do Warszawy. Tutaj dostał się do niemieckiej niewoli, skąd uciekł i następnie przedostał się do Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie. W 1940 r. walczył w szeregach polskiej 10. Brygady Kawalerii Pancerniej w obronie Francji, za co odznaczono go Krzyżem Walecznych. We wrześniu 1941 r., będąc w Wielkiej Brytanii, został przeniesiony do 1. Samodzielnej Brygady Spadochronowej. Do kraju skoczył potajemnie na spadochronie w nocy z 1 na 2 X 1942 r. Na wiosnę 1943 r. został inspektorem Kedywu na Obwód Konecki Armii Krajowej. Po sformowaniu przez mjr. Jana Piwnika, ps. Ponury, partyzantki w Górach Świętokrzyskich ppor. W. Szwiec pod ps. Robot stanął na czele jednego z trzech zgrupowań leśnych oddziałów. Wspólnie z „Ponurym” oraz także osobno wykonali wiele udanych ataków na niemieckiego okupanta. Dnia 14 X 1943 r. na skutek zdrady jednego z akowskich oficerów por. J. Wojnowskiego, ps. „Motor”, oddział „Robota” dostał się w zasadzkę. W trakcie walki, jaka się wówczas wywiązała, ppor. W. Szwiec oraz kilku towarzyszących jemu żołnierzy poległo śmiercią bohaterów.

Andrzej Kola – prof. dr hab. n. humanistycznych w zakresie archeologii, emerytowany pracownik Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, kierownik naukowy m.in. ekspedycji archeologiczno-ekshumacyjnych w lasach katyńskich, członek Rady Fundacji Generał Elżbiety Zawackiej

Dominika Siemińska – dr. n. humanistycznych w zakresie archeologii, m.in. kierownik naukowy ekspedycji archeologiczno-ekshumacyjnych we Włodzimierzu Wołyńskim i okolicach Szacka (obecna Ukraina), prowadzonych z ramienia Fundacji Generał Elżbiety Zawackiej

Badania archeologiczne i prace poszukiwawcze grobów żołnierzy AK pomordowanych na Litwie

Po pierwsze, to jest przywracanie pamięci o tych ludziach. Po drugie, spełnienie humanitarnego obowiązku w stosunku do żołnierzy, którzy zginęli w walce o niepodległą Polskę. Po trzecie, to jest zadośćuczynienie dla byłych żołnierzy AK, towarzyszy walk, jak też rodzin, które musiały tak długo czekać, by godnie, z udziałem księdza, tych żołnierzy pogrzebać (Andrzej Przewoźnik).

W latach 2008 i 2009 prowadzone były prace poszukiwawcze oraz ekshumacyjne grobów żołnierzy AK na Wileńszczyźnie. Ich celem była próba zlokalizowania i ekshumacji szczątków żołnierzy AK zamordowanych w latach 1944–1945 przez Gestapo i NKWD.

W ramach badań odnaleziono szczątki Juliana Szweda, żołnierza Armii Krajowej, ps. „Grzegorz”, kierownika komórki „N”, zamordowanego 19 IV 1944 r. przez litewsko-niemiecki patrol wojskowy. Ekshumowano i przeniesiono z Borowego i Poddubicz szczątki żołnierzy VI Wileńskiej Brygady AK, którzy polegli wiosną 1944 r. w walkach z litewskimi formacjami policyjnymi, oraz żołnierzy zgrupowania AK „Puszcza”, którzy walczyli z oddziałami NKWD w sierpniu 1944 r. Prowadzono również poszukiwania szczątków porucznika Armii Krajowej Jana Borysewicza „Krysi”, legendarnego dowódcy i komendanta Zgromadzenia Północ Okręgu Nowogródek AK, który zginął w zasadzce NKWD 21 I 1945 r. pod Kowalkami.

Joanna Kozłowska – dr n. humanistycznych w zakresie nauk o polityce, adiunkt w Katedrze Studiów Interkulturowych Europy Środkowo-Wschodniej na Uniwersytecie Warszawskim

Okręg Wileński AK w 1943 r. na podstawie raportów polskiego podziemia

Rok 1943 był przełomowy dla II wojny światowej w różnych aspektach. Załamanie ofensywy niemieckiej na froncie wschodnim spowodowało zmiany w polityce niemieckiej na okupowanych terenach. Jednocześnie rok ten na Wileńszczyźnie to okres rozbudowy struktury organizacyjnej Armii Krajowej i formowania się pierwszych oddziałów partyzanckich w terenie. Referat ukazuje sytuację polityczną, narodowościową, religijną i kulturalną w Okręgu Wileńskim AK w tamtym czasie.

Janusz Marszałec – dr n. humanistycznych w zakresie historii, zastępca dyrektora Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku

Partyzantka w Polsce 1939–1945. Przegląd stanu wiedzy i perspektywy badawcze

Inspiracją do dokonania przeglądu stanu wiedzy o partyzantce w okupowanej Polsce jest nieduży artykuł Tomasza Strzembosza z 1986 r., w którym jeden z największych znawców oporu zbrojnego w Polsce sformułował postulaty badawcze, które mogą być również dzisiaj ważnym punktem odniesienia dla historyków. Zamierzeniem autora jest przedstawienie głównych problemów badawczych szerokiej i w gruncie rzeczy bardzo słabo opisanej od czasów Strzembosza tematyki. Pojęcie „partyzantka” rozumiane jest jako opór zbrojny wszystkich aktorów sceny wojennej okupowanej Polski: oddziałów niepodległościowych różnej proweniencji (a więc nie tylko AK), jak i komunistów realizujących cele zdefiniowane przez Stalina (mowa tu o oddziałach sowieckich, wspomaganych z „wielkiej ziemi”, ale też rodzimych – zgrupowaniach GL/AL). W analizie nie może zabraknąć również tych wątków, o których Strzembosz nie mógł w 1986 r. wspominać, to znaczy dziejów oporu zbrojnego przeciw Sowiecom w latach 1939–1941.

Joanna Morowiec – filolog romański, p.o. dyrektora Muzeum Armii Krajowej im. gen. E. Fieldorfa „Nila” w Krakowie

Działalność Muzeum Armii Krajowej im. gen. E. Fieldorfa „Nila”

Muzeum Armii Krajowej im. gen. Emila Fieldorfa „Nila” w Krakowie jest instytucją upowszechniającą wiedzę o Polskim Państwie Podziemnym i jego siłach zbrojnych. Powstało w 2000 r. jako samorządowa jednostka kultury Miasta Krakowa i Województwa Małopolskiego. Formalne powołanie Muzeum AK poprzedził dziesięcioletni trud gromadzenia i eksponowania pamiątek historycznych przez Kombatantów Armii Krajowej. Dotychczas Muzeum zgromadziło około 7000 muzealiów oraz ponad 12000 archiwaliów – głównie darów Żołnierzy AK i ich rodzin. Siedziba Muzeum Armii Krajowej im. gen. Emila Fieldorfa „Nila” w Krakowie znajduje się w dawnym budynku koszarowo-magazynowym należącym do kompleksu zaopatrzenia dawnej Twierdzy Kraków, który wybudowany został w 1911 roku. W latach 2009–2011 przeprowadzono jego całkowitą renowację. Najważniejsze było zachowanie surowego, oryginalnego

charakteru tego miejsca. Podstawową ideą założenia projektowego było „tchnienie” w zniszczony obiekt nowego „nastroju”, jednoznacznie kojarzącego się z działalnością i wojskową tematyką Muzeum AK. Na wystawie stałej można zobaczyć nie tylko setki zdjęć i pamiątek, ale także dotknąć repliki kadłuba brytyjskiego bombowca Halifax, który dokonywał zrzutów dla żołnierzy AK, obejrzeć rekonstrukcję rakiety V-2, której opracowanie było jednym z największych sukcesów wywiadu AK, czy zobaczyć jak wyglądał ubecki karcer. Wśród zbiorów znajdują się również samoróbki broni wykonane przez akowców, rekonstrukcja schronu prasowego, a także liczne materiały multimedialne. Muzeum Armii Krajowej zaprasza do Małej Akademii. Na dzieci i młodzież czekają warsztaty o walczących zwierzętach, współczesnych rycerzach czy Cichociemnych. Można posłuchać wykładów otwartych, spotkać się z kombatantami, zobaczyć rekonstrukcje wydarzeń historycznych, potrenować celność na multimedialnej strzelnicy lub obejrzeć filmy dokumentalne, bo Muzeum AK, to Muzeum Aktywne.

Krzysztof Osiński – dr n. humanistycznych w zakresie historii, pracownik naukowy Oddziałowego Biura Edukacji Publicznej IPN w Gdańsku, Delegatura w Bydgoszczy

Leszek Biały ps. „Jakub”, „Radius” (1919–1945) – sylwetka pomorskiego konspiratora

Autor referatu zamierza przybliżyć zarówno sylwetkę Leszka Białego, jak również jego działalność w strukturach Podziemnego Państwa Polskiego oraz tragiczną śmierć z rąk Funkcjonariuszy Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w 1945 r. Leszek Biały ps. Jakub,

„Radius”, to ważny uczestnik antyniemieckiej konspiracji w Bydgoszczy i na Pomorzu z czasu drugiej wojny światowej, komendant wydziału łączności w inspektoracie bydgoskim Armii Krajowej oraz w podokręgu północno-zachodnim Pomorze AK. Pomimo że jego postać była już opisywana w literaturze naukowej do chwili obecnej istnieje wiele niewyjaśnionych kwestii związanych z jego działalnością i życiem, szczególnie tych, które dotyczą jego aresztowania przez funkcjonariuszy UB Publicznego w lutym 1945 r., poddania brutalnemu śledztwu, zamordowania oraz późniejszego poszukiwania prawdy na ten temat przez jego rodzinę. Niniejszy referat w znaczący sposób uzupełni dotychczasowe luki badawcze.

Marcin Owiński – dr n. humanistycznych w zakresie historii, kustosz dyplomowany, kierownik Działu Oświatowego Muzeum Stutthof w Sztutowie

Książki, relacja, archiwa i co z tego wynika? Wykorzystanie biografii świadków historii i członków konspiracji w działalności edukacyjnej na przykładzie Muzeum Stutthof w Sztutowie (referat)

Prezentacja bazująca na doświadczeniach autora z pracy w Dziale Oświatowym Muzeum Stutthof koncentrować się będzie na warsztacie współczesnego edukatora i jego korelacji z doświadczeniami historyka. Czy postaci sprzed ponad 70 lat są dziś obiektem zainteresowania multimedialnego człowieka początku XXI wieku? Czy szczegółowe monografie, stenogramy wywiadów, czy też stare fotografie w czarnych albumach mają jeszcze sens i wzbudzają zainteresowanie dzisiejszego ucznia? Jak połączyć ewolucyjność edukacji i rewolucję technologiczną i gdzie w tym wszystkim jest Bohater – Świadek historii... Opowieść o tym jak historia zatacza kręgi, wraca do nas i próba odpowiedzi na pytanie czego w ogóle oczekuje od nas dzisiejszy odbiorca.

Alicja Paczoska-Hauke – dr n. humanistycznych w zakresie historii, kustosz w Wydziale Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów, Delegatura IPN, Bydgoszcz

Żołnierze podziemia niepodległościowego pochowani na „Bydgoskiej Łączce”

Po drugiej wojnie światowej na cmentarzu komunalnym w Bydgoszczy przy ul. Kcyńskiej chowano ofiary reżimu komunistycznego. Pochówek tych więźniów w tym miejscu aż do 1989 r. był owiany wielką tajemnicą. Co prawda domyślano się, że tutaj należałoby ich poszukiwać, bo ten cmentarz położony jest najbliżej miejsca egzekucji. Tylko kilku rodzinom udało się odkryć świeży nieoznakowany grób, który przekupiony grabarz wskazał jako miejsce zakopania

zwłok człowieka przywiezionego z Więzienia WUBP przy Wałach Jagiellońskich. Z czasem umieszczano nawet na tych grobach tablicę z imieniem i nazwiskiem. Takie „wyjątkowe szczęście” mieli żołnierze Okręgu Wileńskiego AK: Jerzy Łoziński „Wyrwa”, Władysław Subortowicz „Hanusz”, Witold Milwid „Todek”, Eugeniusz Torski z grupy wywiadowczej Okręgu Rzeszowskiego WIN (zmarł w więzieniu w Potulicach) czy 19-letni Marian Olejniczak z proakowskiej grupy Stanisława Kamińskiego „Młota”. Po pozostałych zamordowanych przez funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa przez lata nie było żadnych śladów, które by wskazywały na ich pochówek na tym cmentarzu. Po 1989 r. niektóre rodziny podjęły na własną rękę poszukiwania szczątków swoich bliskich. W dwóch przypadkach zakończyły się one sukcesem. Do rodzinnych grobów przeniesiono prochy: Aleksandra Fryczke „Orła”, Witolda Starczewskiego „Wiktora”. Obaj spoczęli obok swoich żonek, pierwszy w Kwidzynie, drugi w Toruniu. Porównując informacje zawarte w aktach śledczych poszczególnych osób, a zwłaszcza datę śmierci z księgami pochówków udało się do tej pory ustalić 37 nazwisk członków konspiracji, którzy spoczęli na cmentarzu przy ul. Kcyńskiej. Nadal jednak poszukuje się dokumentów na temat jeszcze kilkunastu osób, które zginęły w ubeckim więzieniu w niewyjaśnionych okolicznościach, dlatego lista imienna więźniów politycznych spoczywających na Kcyńskiej jest wciąż otwarta.

Dominika Pasich – dr n. humanistycznych w zakresie historii, Kraków

Działalność I konspiracji na terenie powiatu olkuskiego (1939–1945)

Dnia 1 IX 1939 r. wybuchła II wojna światowa. Społeczeństwo polskie jako pierwsze w Europie stawiało czynny opór skierowany przeciwko niemieckiej agresji. Pierwsze zręby konspiracji niepodległościowych na terenie Polski powstały już w 1939 r. Spośród wszystkich organizacji, jakie utworzono w latach 1939–1945, największy wkład w walce z niemieckim okupantem miała Armii Krajowa. Działalność konspiracyjna prowadzona była także w szczeblu lokalnym. W październiku 1939 r. na terenie powiatu olkuskiego została utworzona Służba Zwycięstwu Polski, która w listopadzie 1939 r. została przekształcona w Związek Walki Zbrojnej, a 14 II 1942 r. w Armię Krajową. Celem wystąpienia jest przedstawienie działalności I konspiracji z perspektywy regionalnej, która wpisuje się w historię podziemia niepodległościowego na terenie Polski. Dzieje SZP–ZWZ–AK w olkuskim przynoszą wiele nowych ustaleń badawczych, które jak do tej pory nie zostały opublikowane. Żołnierze Polskiego Państwa Podziemnego prowadzili bardzo aktywną działalność niepodległościową, mieli na swoim koncie zrealizowanych wiele akcji ekspropriacyjnych, rekwizycyjnych i likwidacyjnych. Prowadzona przez nich walka skazana była na niepowodzenia i zakończyła się porażką, ale pamięć o nich jednak pozostała.

Tymoteusz Pruchnik – prawnik, archiwista, muzealnik, kierownik archiwum Muzeum Powstania Warszawskiego

Muzeum Powstania Warszawskiego – Patriotyzm, męstwo, honor, wolność, wierność, prawość, przyjaźń...

Powstanie Warszawskie wybuchło 1 sierpnia 1944 roku. Był to już kolejny rok okupacji niemieckiej. Powstanie było wyrazem sprzeciwu wobec okrucieństw i przemocy stosowanej przez okupanta, było głosem tysięcy Warszawiaków chcących położyć kres przedłużającej się wojnie. Przystępujący do walki Powstańcy chcieli przede wszystkim obronić i ocalić od zniszczenia najcenniejsze wartości życia ludzkiego. Czy to się im udało? Po wojnie przez blisko 50 lat władze komunistyczne próbowały zatrzeć pamięć o Powstaniu Warszawskim. Dopiero upadek reżimu w 1989 r. pozwolił na „rehabilitację” Powstańców. Po 50 rocznicy Powstania Warszawskiego nabrały tempa działania zmierzające do utworzenia oddzielnej instytucji pamięci jemu poświęconej. Dopiero dzięki inicjatywie i determinacji Prezydenta Warszawy Lecha Kaczyńskiego 1 sierpnia 2004 roku zostało otwarte Muzeum Powstania Warszawskiego. W ciągu ponad 11 lat stało się ono prężną instytucją kultury, prowadzącą działalność zarówno kulturalną jak i społeczną oraz wyznaczającą trendy w propagowaniu wartości patriotycznych. Do 2015 roku ponad 5 milionów zwiedzających mogło obejrzeć ekspozycję Muzeum, które w swoich zbiorach posiada blisko 30 tys. eksponatów. Muzeum Powstania

Warszawskiego zorganizowało setki koncertów, wykładów i warsztatów, jest również inicjatorem cyklicznych imprez towarzyszących kolejnym rocznicom Powstania Warszawskiego. Muzeum szczególnie popiera działania, które mają na celu pielęgnowanie pamięci o Powstaniu Warszawskim i wspieranie tych wartości, o które Powstańcy walczyli. Jego działalność jest przede wszystkim hołdem dla Powstańców oraz Ludności Cywilnej – osób, bez których nie mogłoby ono zaistnieć.

Ewa Rzczyńska – dr n. humanistycznych w zakresie historii, adiunkt w Katedrze Historii Najnowszej KUL

„Nie tylko Szare Szeregi”. Harcerstwo polskie w okresie II wojny światowej

W jednym z ostatnich wywiadów udzielonych tygodnikowi „Rzeczpospolita” w czerwcu 2004 r. prof. Tomasz Strzembosz powiedział: „Nie było bowiem tak, że podziemne harcerstwo zrodziło się w Warszawie i z niej promieniowało na całą Polskę. Rodziło się w wielu punktach. Mówienie o Szarych Szeregach jako najważniejszej, a nawet jedynej organizacji okresu okupacji jest pomyłką”. W czasie II wojny światowej w Warszawie, obok Szarych Szeregów, będących pionem męskim konspiracyjnego ZHP, istniała także Organizacja Harcerek zrzeszająca dziewczęta. W październiku 1939 r. grono harcerzy i harcerek o poglądach katolicko-narodowych powołało własną organizację o nazwie Harcerstwo Polskie. Inicjatywy warszawskie nie były jedynymi. Poza nimi znajdowało się co najmniej kilkanaście regionalnych organizacji harcerskich, samodzielnych drużyn i szczerpów, które nie utrzymywały kontaktu z organizacją ogólnopolską, czasem nie miały wręcz pojęcia o istnieniu Szarych Szeregów i Hufców Polskich.

Maciej Sadowski CSsR, dr n. humanistycznych w zakresie historii, adiunkt w Katedrze Historii XIX i XX w. na Wydziale Historii i Dziedzictwa Kulturowego Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, rektor WSD Redemptorystów w Tuchowie.

Udział redemptorystów polskich w ruchu oporu i tajnym nauczaniu w latach drugiej wojny światowej

Podczas drugiej wojny światowej Kościół w okupowanej Polsce na różne sposoby uczestniczył aktywnie w ogólnonarodowym ruchu oporu wobec najeźdźców. Liczni kapłani i zakonnicy stanęli w pierwszym szeregu konspiracyjnej walki o niepodległość ojczyzny oraz o duchowe i intelektualne zachowanie tożsamości narodu. Również redemptoryści włączyli się w ten nurt działań narodo-wyzwoleńczych. Prezentowany referat ma przybliżyć reprezentatywne osoby, miejsca i formy zaangażowania polskich redemptorystów w ruch oporu, tajnym nauczaniu oraz pomocy udzielanej Żydom w obliczu tragedii holokaustu. Referat zwieńczony zostanie kilkuminutowym fragmentem filmu dokumentalnego „W służbie Odkupienia. Redemptoryści polscy w okowach dwóch totalitaryzmów”, autorstwa Dariusza Walusiaka i Macieja Sadowskiego CSsR. Będzie to próba oddania głosu odchodzącym już świadkom opisywanych wydarzeń.

Marek Szymaniak – dr nauk humanistycznych w zakresie historii. Pracownik naukowy Oddziałowego Biura Edukacji Publicznej IPN w Gdańsku, Delegatura w Bydgoszczy.

Józef Gruss „Stanisław”, „Józef” (1897–1969). Szef wywiadu Pomorskiego Okręgu ZW–AK. Sylwetka konspiratora i jego dramatyczne losy po II wojnie światowej.

Autor referatu zamierza przybliżyć konspiracyjną sylwetkę mjr. Józefa Grussa, jednego z najważniejszych przedstawicieli pomorskiego Okręgu AK. Losy Grussa były jak dotąd oświetlane przede wszystkim przez ujęcia słownikowe. Prezentowany referat ma natomiast ambicje ujęcia stricte naukowego. Poza szczegółami dotyczącymi kolejnych etapów działalności konspiracyjnej pod okupacją niemiecką, referat będzie także zawierał szczegółowy opis sylwetki przedwojennej majora. Autor zamierza przedstawić w nim również represje komunistyczne, które spadły na niego po kilkumiesięcznej działalności w strukturach pomorskiej Delegatury Sił Zbrojnych i tutejszych struktur Zrzeszenia „WiN”.

Wirginia Węglińska – doktorantka Wydziału Historycznego Uniwersytetu Gdańskiego, pracownik Działu Oświatowego Muzeum Stutthof w Sztutowie

Historia 40 łączniczek i sanitariuszek osadzonych 29 IX 1944 r. w KL Stutthof

Dnia 29 IX 1944 r. do obozu koncentracyjnego Stutthof przywieziono 40 kobiet, łączniczek i sanitariuszek walczących w Powstaniu Warszawskim. Były one w wieku od 14 do 28 lat, w większości należały do pułku „Baszta” walczącego na Mokotowie.

Znajdowały się wśród nich także spadochroniarka radziecka, kobietażołnierz z I Armii Wojska Polskiego oraz łączniczka Polskiej Armii Ludowej. Stanowiły one wyjątkową grupę więźniarek. Mimo przysługujących im praw jeńców wojennych zostały umieszczone w Stutthofie jako Kriegsgefangene (niem. jeńiec wojenny), a dla odróżnienia od innych więźniów nosiły opaski z literami AK. Na skutek wrogiego nastawienia blokowej Kazimierzy Jackowskiej umieszczono je w barakach o najcięższych warunkach bytowych. Życie łączniczek i sanitariuszek uratował nieformalny komitet pomocy, do którego należał m.in. prof. Krzysztof Dunin-Wąsowicz.

Dorota Zawacka-Wakarecy –prezes Zarządu Fundacji Generał Elżbiety Zawackiej

25 lat działalności toruńskiej Fundacji Generał Elżbiety Zawackiej

Utworzona w 1990 r. Fundacja „Archiwum Pomorskie AK” (obecnie Fundacja Generał Elżbiety Zawackiej. Archiwum i Muzeum Pomorskie AK”) jest najdłużej działającym archiwum społecznym zajmującym się gromadzeniem, opracowywaniem i udostępnianiem materiałów dokumentujących działalność niepodległościową Polaków w latach 1939–1945. Oprócz bogatych i unikatowych zbiorów relacyjnych i fotograficznych Fundacja posiada także duży dorobek wydawniczy dotyczący podejmowanych zagadnień. Fundacja wytrwale i skutecznie realizuje swoje cele statutowe poprzez organizowanie konferencji, prelekcji i warsztatów, a także fundowanie tablic, obelisków i pomników poświęconych żołnierzom AK i Polkom walczącym na wszystkich frontach II wojny światowej.

Maciej Żuczkowski – pracownik Wydziału Badań Naukowych Biura Edukacji Publicznej Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie.

Dorobek Instytutu Pamięci Narodowej w badaniach nad konspiracją niepodległościową 1939–1945

Jednym z priorytetowych Centralnych Projektów Badawczych realizowanych przez Instytut Pamięci Narodowej jest projekt pn.: „Ziemie polskie pod okupacją 1939–1945”.Obejmuje on badania dotyczące sowieckiej i niemieckiej polityki okupacyjnej wobec obywateli II RP, dzieje Polskiego Państwa Podziemnego, a także wszelkich form sprzeciwu wobec obydwu totalitaryzmów oraz tła działalności polskiej konspiracji, jaką stanowiło życie codzienne pod okupacją. Celem projektu jest krytyczna ocena dotychczasowego stanu badań dotyczących tej tematyki, określenie zagadnień niezbadanych bądź opisanych niedostatecznie. Efektem projektu powinny być studia i opracowania monograficzne, które przyniosą nowe ustalenia i interpretacje oraz wypełnią dostrzeżone luki w wiedzy na temat okupacji ziem polskich. W wystąpieniu przybliżone zostaną słuchaczom dotychczasowe osiągnięcia badaczy IPN w realizacji przedstawionych powyżej celów.

Agnieszka Łuczywek – dokumentalistka działu Ikonografii Fundacji Generał Elżbiety Zawackiej, samodzielny referent kancelaryjny

Mali żołnierze. Rola dzieci w konspiracji niepodległościowej w czasie II wojny światowej

Warsztat ma na celu przybliżenie dzieciom i młodzieży roli jaką odegrali ich rówieśnicy w latach drugiej wojny światowej. Podczas warsztatu jego uczestnikom zostaną przybliżone losy i zadania m.in.: Zawiszaków, harcerzy odpowiedzialnych za mały sabotaż, najmłodszych sanitariuszy i sanitariuszek tj. Róża Goździewska, dzielnych łączników bojowych, dzieci, które walczyły w Powstaniu Warszawskim jako najmłodszy jego uczestnicy. Warsztat jest o zapomnianych Orłętach Lwowskich, walczących o obronę Lwowa w 1939 r. oraz o dzieciach działających w konspiracji często wraz z rodzicami do 1945 r., o Orłętach Grodna, których walkę i poświęcenie należy przypomnieć dzisiejszym młodym pokoleniom. Na uczestników warsztatów będą czekały zadania sprawdzające ich spostrzegawczość i spryt, niezbędne w konspiracji.

Katarzyna Maniewska – dr n. humanistycznych w zakresie historii, pracownik IPN Delegatura Bydgoszcz

Kamila Churska-Wołoszczak – dr n. humanistycznych w zakresie historii, politolog, pracownik IPN Delegatura Bydgoszcz

Konspiracja pomorska ZWZ-AK (1940-1944)

Warsztat jest przeznaczony dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych. Składa się z wprowadzenia merytorycznego oraz części ćwiczeniowej polegającej na pracy w grupach z materiałem źródłowym (w tym ikonograficznym). Temat warsztatu dotyczy struktur konspiracyjnych w Okręgu Pomorze AK, najważniejszych osób je tworzących oraz wybranych przykładów ich działalności niepodległościowej. Uwzględnione zostały również: Wojskowa Służba Kobiet, represje okupanta nie-mieckiego c.!!!z sprawa współczesnych upamiętnień pomorskiej konspiracji w postaci tablic i pomników

Katarzyna Mazur – Muzeum Armii Krajowej im. Generała Emila Fieldorfa „Nila” w Krakowie

W szeregach Armii Krajowej

Żołnierze Armii Krajowej bohatersko walczyli o wolną Polskę. Na czym polegała ich działalność? W jaki sposób szyfrowano i przekazywano rozkazy? Co oznaczają pojęcia „sabotaż”, „dywersja” i „partyzantka”? To tylko część zagadnień, jakie zostaną poruszone podczas zajęć „W szeregach Armii Krajowej”.

Uczestnicy warsztatów po zapoznaniu się z treścią przysięgi żołnierzy AK oraz przyjęciu pseudonimu wezmą udział w „szkoleniu”, podczas którego poznają realia działalności konspiracyjnej. Dodatkowo przedstawione im zostaną informacje na temat AK i jej wybitnych przedstawicieli. Następnie w celu podjęcia pracy „w terenie” zmieniają swoje dane osobowe, które wykorzystają przy wypełnianiu okupacyjnych dokumentów. Kolejnym zadaniem „konspiratorów” będzie zaszyfrowanie wiadomości i jej kolportaż. Na zakończenie uczestnicy wykonają białą-czerwone opaski, wzorowane na tych noszonych przez żołnierzy AK.

Joanna Roftopulos – specjalista w Dziale Wystawienniczym Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku

Artur Wodzyński – specjalista w Dziale Wystawienniczym Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku

„Partyzancka Dola”. Życie codzienne partyzantów polskich w czasie II wojny światowej

Głównym celem edukacyjnym warsztatów jest zainteresowanie poprzez aktywne zadania uczniów szkół podstawowych zagadnieniami związanymi z historią II wojny światowej. Podczas

zajęć będą mogli się dowiedzieć, że bycie partyzantem nie wiązało się jedynie z walką. Większość czasu poświęcano na mozolne, codzienne zajęcia, takie jak: przygotowywanie posiłków, dbanie o oporządzenie, czyszczenie sprzętu, utrzymywanie higieny, a wszystko to odbywało się zazwyczaj w trudnych warunkach. Warsztaty składają się z dwóch części. Pierwsza to bazująca na źródłach fotograficznych prezentacja, następnie zaś uczniowie wykonują aktywne zadania. Pierwsze z nich polega na dopasowaniu replik elementów umundurowania i wyposażenia do sylwetek polskiego partyzanta oraz żołnierza niemieckiego i sowieckiego, drugie – na zapoznaniu się z fragmentami dzienników partyzantów i stworzeniu na ich podstawie własnego „wpisu” z przebiegu dnia w leśnym oddziale.

Anna Rojewska – dokumentalistka działu „Archiwum Wojennej Służby Polek”
Fundacji Generał Elżbiety Zawackiej, sekretarz Memoriału Generał Marii Wittek

Jak rozpoczęła się II Wojna Światowa

Warsztat „Jak rozpoczęła się II wojna światowa?” ma na celu przybliżenie dzieciom i młodzieży jednej z najtragiczniejszych kart historii ludzkości i historii narodu Polskiego. Poruszone zostaną tematy napaści Niemiec na Polskę, walki na Westerplatte i obrony Wybrzeża, obrony Warszawy, napaści ZSRR na Polskę oraz opis dalszej niezłomnej walki z okupantami przejawiającej się w uformowaniu Polskiego Państwa Podziemnego w którego strukturach zajmowała ważne miejsce Pani Generał Maria Wittek i Pani Generał Elżbieta Zawacka. Przedstawione zostaną wszystkie fronty na których Polakom przyszło walczyć oraz ginąć. Na uczestników warsztatów będzie czekało wykonanie przez każdego ucznia opaski biało-czerwonej oraz narysowanie na niej symbolu Polski Walczącej oraz przygotowanie afiszu antywojennego „Nigdy więcej Wojny” z osobistymi dopiskami i podpisami uczniów. Wśród dodatkowych atrakcji pojawi się prezentacja trzech mundurów PWK, AK, LWP.

Polki w podziemnej armii. Kim były, co robiły i jaki los je spotkał?

Kobiety to bez mała połowa narodu, bez nich też nie byłaby możliwa organizacja fenomenu, jakim było Polskie Państwo Podziemne. Polki działały w dywersji, sabotażu, legalizacji, były sanitariuszkami, łączniczkami, kurierkami, ale i dowódcami oddziałów minerskich czy wielu Referatów Wojskowej Służby Kobiet, funkcjonujących przy każdej Komendzie Okręgu ZWZ–AK. Bez nich sprawna konspiracja lat 1939–1945 nie byłaby możliwa.

Warsztat daje możliwość zdobycia wiedzy na temat tej działalności. Jego uczestnicy poznają życiorysy takich Polek, jak: Teresy Bogusławskiej – powstańczej poetki, Moniki Dymskiej, która została zgilotynowana w wieku 18 lat za działalność konspiracyjną, gen. Marii Wittek – szefa Wojskowej Służby Kobiet w Komendzie Głównej ZWZ–AK, czy gen. Elżbieta Zawacka – jedynej kobiety cichociemnej. Mają też okazję zapoznać się z losami tych, które za Polskę walczyły, a po 1945 r. mimo wykształcenia prawniczego, medycznego czy nauczycielskiego były zmuszone pracować jako sprzedawczynie w kioskach czy dozorczyńnie w fabrykach. Robiły to jednak, by to właśnie ich wnukowie, przykładowi uczestnicy warsztatów, mogli żyć w wolnym kraju.

Elżbieta Skerska – dokumentalistka działu „Archiwum Pomorskie”
Fundacji Generał Elżbiety Zawackiej

Zostań kryptologiem Armii Krajowej na Pomorzu

Okręg Pomorski Związku Walki Zbrojnej – Armii Krajowej organizował walkę z okupantem na ziemiach wcielonych do III Rzeszy jako Okręg Rzeszy Gdańsk – Prusy Zachodnie. Były to tereny obejmujące przedwojenne województwo pomorskie (prawie w całości), Wolne Miasto Gdańsk oraz część Prus Wschodnich. Niezwykle ważną rolę w organizowaniu tej walki odegrała służba łączności dostarczająca do określonych punktów na terenie Okręgu i poza nim pocztę konspiracyjną: rozkazy, meldunki, wytyczne, sprawozdania. W tej korespondencji, zgodnie z zasadami konspiracji, posługiwano się szyframi, kryptonimami, pseudonimami. Prezentując niektóre rozkazy i meldunki, możemy poznać działalność dowódców, ich podkomendnych i struktury, na których działali. Podczas spotkania uczestnicy będą mogli odczytywać zaszyfrowane pisma (kryptogramy); układać szyfrogramy na podstawie dostarczonego klucza.

NOTATKI

NOTATKI

FUNDACJA
GENERAL ELZBIETY ZAWACKIEJ
ARCHIWALNA PRACOWNIA PODROBEJ JAKOŚCI
ORAZ WOSKOWEJ REALIZY POLEK

MiW

Muzeum II Wojny Światowej

UNIWERSYTET
MIKOŁAJA KOPERNIKA
W TORUNIU

Wydział Nauk Historycznych
Instytut Historii i Archiwistyki

Gmina
Miasta Toruń

KOMITET ORGANIZACYJNY

prof. dr hab. Mirosław Golon (IPN/UMK/FGEZ)
dr hab. Sylwia Grochowina (UMK/FGEZ)
prof. dr hab. Jarosław Kłaczek (UMK)
dr Janusz Marszałec (Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku)
dr Katarzyna Minczykowska (FGEZ)
prof. dr hab. Jan Sziling (FGEZ)
prof. dr hab. Waldemar Rozykowski (UMK)
i Dorota Zawacka-Wakarecy (FGEZ)

BIURO KONGRESU

Fundacja General Elzbiety Zawackiej
87-100 Toruń, ul. Podmurna 93
tel.: 56 65 22 186, sekretariat@zawacka.pl

Administracja i hotele: Agnieszka Łuczywek
tel.: 669 076 378, sekretariat@zawacka.pl

Koordynator merytoryczny: dr Katarzyna Minczykowska
tel.: 504 214 497, zarzad@zawacka.pl